

Undersøkelse av to urgraver ved grustak i Paddeby, Vadsø k., Finnmark

Anja Roth Niemi

Lokalitet: Paddeby
Id.nr.: 89704
Kulturminnetype: Gravminne
Undersøkelsesår: 2016
Areal: undersøkt/utgravd areal

Tiltakshaver: Riksantikvaren – sikring av kulturminner

Kommune: Vadsø
Fylke: Finnmark
Gnr/bnr: 6/1
Koordinater: UTM 33N X:1044204,014, Y: 7842470,204

Feltleder: Anja Roth Niemi og Janne Oppvang
Prosjektansvarlig: Anja Roth Niemi
Rapport: Anja Roth Niemi
Dato: dato rapport levert

Prosjektnr.: A49252
Ephorte: 2016/4672
Fotobase: TSAD47
Gjenstandsbase: -

Sammendrag

En lokalitet med to urgraver ble undersøkt i Paddeby, Vadsø k. i juli 2016. Bakgrunnen var at lokaliteten var ansett som svært utsatt for skade som følge av anleggsvirksomhet og grustaking. Formålet med undersøkelsen var å dokumentere gravene før informasjon eventuelt ville gå tapt.

Grav 1 har etter all sannsynlighet vært åpnet tidligere. Det ble ikke funnet spor etter den døde, gjenstander, bein eller annet materiale som kunne belyse gravskikk og alder.

Grav 2 bestod av en stor flat stein som ikke lot seg løfte ved hjelp av håndmakt. Det var derfor ikke mulig å foreta videre undersøkelser i denne mulige gravstrukturen.

Innhold

Bakgrunnen for undersøkelsene.....	1
Forløp, tidsrom og personale.....	1
Beliggenhet, topografi, vegetasjon	1
Kulturhistorisk kontekst.....	3
Målsetting	4
Undersøkelsesmetode og dokumentasjon.....	4
Observasjoner og resultater	4
Urgrav ID 89704-1	4
Urgrav ID 89704-2	9
Oppsummering.....	10
Litteratur	11
Fotoliste.....	12

Bakgrunnen for undersøkelsene

Lokalitet Id 89704 ble registrert av NIKU i 2004 etter befaringer utført i forbindelse med utarbeiding av statusrapport for samiske urgraver (Myrvoll, 2005). Det ble registrert to urgraver; den ene var åpna, mens den andre hadde en dekkehelle og syntes intakt. Urgravene ligger rett øst for et grustak som er i drift, og området var sterkt skadet som følge av kjøring med store maskiner og annen aktivitet knyttet til grustaket. Lokaliteten ble ansett som utsatt, og den ble foreslått innlemmet i et miljøovervåkingsprogram.

Finnmark fylkeskommune meldte i 2012 fra om behov for sikring av lokaliteten. Tromsø Museum foretok samme år befaring, og dokumenterte skadene og trusselbildet. Lokaliteten ble vurdert som sterkt truet av anleggsvirksomheten.

I 2016 foreslo Tromsø Museum ovenfor Riksantikvaren at lokaliteten skulle prioriteres som sikringsundersøkelse dekket av midler over Statsbudsjettet 2016 kap. 1429 Post 70. I brev av 12. april 2014 innvilget Riksantikvaren tilskudd til sikringsundersøkelse av lokaliteten.

Forløp, tidsrom og personale

Lokaliteten ble undersøkt 18.-19. juli 2016. Undersøkelsene ble ledet av Anja Roth Niemi, dessuten deltok Janne Oppvang og Erik Kjellman. Alle er arkeologer ansatt ved Tromsø Museum – Universitetsmuseet. Det ble lagt ned 5 dagsverk i felt (inkl. reise), 1 dagsverk ble anvendt til forarbeid, mens etterarbeidet ble utført i løpet av 2 dagsverk.

Beliggenhet, topografi, vegetasjon

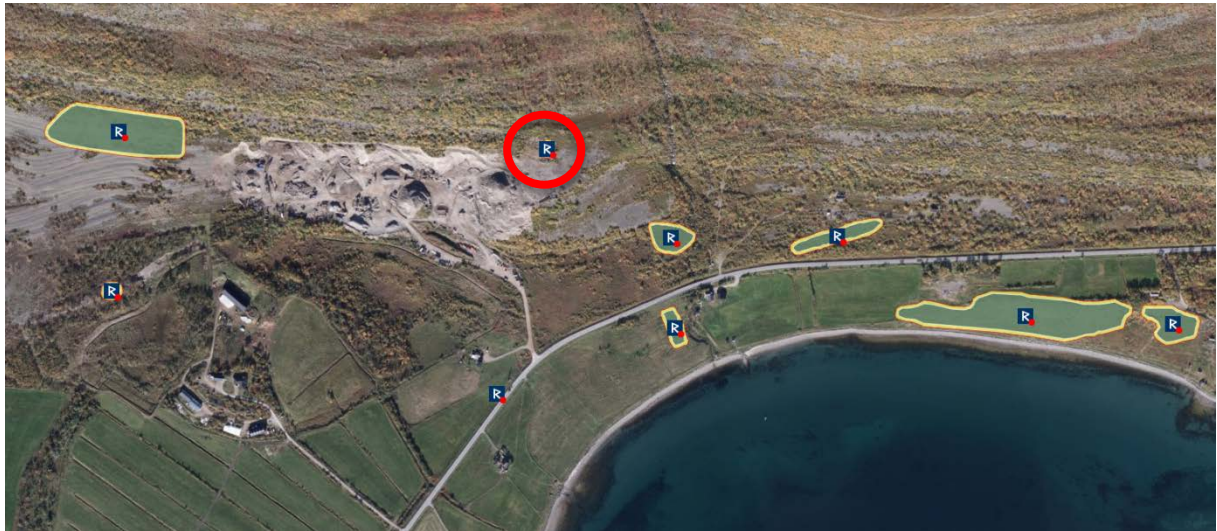
Lokalitet Id 89704 ligger i Paddeby på nordsiden av Varangerfjorden, ca. 10 km vest for Vadsø og 5 km øst for Vestre Jakobselv.

Figur 1 Lokaliteten er markert med kors i blå sirkel

I Paddeby-bukta går det en anleggsvei opp til et grustak på nordsiden av E75. Grustaket ligger inntil fjellfoten til fjellet Salen (215 moh) i nord. Det er her tatt ut store mengder masser. Øst for grustaket

strekker en ca 250 meter lang terrasse seg før terrenget skrår bratt ned til Paddebyelva. En strømledning går tvers over grustaket i øst-vest retning, og videre langs denne terrassen. Vegetasjonen består av krekling, lav bjørk og vier.

Figur 2 Lokaliteten ligger rett øst for grustak nord i Paddebybukta. De fleste øvrige registrerte lokaliteter på kartutsnittet er felt med urgraver

Lokaliteten ligger ca. 50 meter øst for den østlige kanten til grustaket, 65 moh, i en ur som skrår mot sør. Ura består av små flate stein med enkelte større heller. Hele området øst for grustaket og fram til kanten av terrassen mot øst er sterkt forstyrret, her er omfattende kjørespor etter anleggsmaskiner, det er deponert masser i hauger og gravd groper. Det er dessuten gravd i ura i forbindelse med etablering og vedlikehold av master for strøm. Rett sør for enkeltminne 1 var det kjørt med anleggsmaskiner og lagt opp hauger med masse.

Figur 3 Lokaliteten ligger ca 50 m øst for grustakets østlige kant. Området er forstyrret av anleggsvirksomhet.

Figur 4 Utsyn over lokaliteten etter avslutning. Grav 1 ligger rett til høyre for busken i venstre bildekant. Anja Roth Niemi på bildet. Bilde tatt mot SV.

Kulturhistorisk kontekst

Urgraver omfatter gravlegginger i helleurer, i hulrom under steinblokker og i mindre og større røyser. De representerer en gravskikk som var i bruk i tida mellom 900 f.Kr. og 1700-tallet e.Kr (Schanche, 2000). Fra den tidligste perioden er det bare kjent graver i Varanger. I tidlig metalltid ble den døde ofte lagt i sydde neversvøp. Gravfunnene omfatter dyrebein, skjell, kar av asbestkeramikk, bein- og hornredskaper, og i blant jernredskaper. I tidlig middelalder ser gravskikken ut til å være spredt i et større område som inkluderer norskekysten ned til Salten og den nordsvenske fjellsonen. Flere av gravene er daterte på bakgrunn av importerte smykker og draktornamenter som er av østlig opprinnelse. Nå opptrer også graver hvor den døde ble lagt i pulk. I seinmiddelalderen brukes fortsatt neversvøp, men det blir mindre vanlig med dyrebein. De østlige smykkene opphører, mens mange graver inneholder pulker og etterhvert også kister.

Store urgravfelt er hittil bare identifisert i Øst-Finnmark. Det mest kjente urgravfeltet ligger på Ceavccageadge (Mortensnes). Dette er også det eneste gravfeltet som har vært gjenstand for systematiske arkeologiske undersøkelser (Kleppe, 1974). Kleppe konkluderer med at gravplassen var samisk, og at den var i bruk fra ca. år 0 til 1700-tallet. Schanche (1994) skiller ut fem ulike typer i Varanger: murte kamre av lagte eller reiste steiner på eller i ura, røyser av skråstilte heller eller steiner i haug, graver markert med steinsettinger på overflaten av ura, groper som er sammenraste gravkamre eller trekister, og graver i naturlige hulrom. Hun knytter gravskikken opp mot samisk mytologi. Bak valget av urer, bergsprekker og huler kan det ligge en forestilling om en passasje ned i til dødsriket, som lå under jorda (Japmiidáibmu). Denne passasjen kunne også benyttes av noaiden, og muliggjorde en kontakt mellom de døde og de levende (Schanche, 2000, Schanche, 1994).

I nærheten av lokalitet Id 89704 ligger flere store gravfelt (Figur 2). Id 48322 ligger 200 m SV for lokaliteten, mens Id 68341 ligger rett øst for grustaket. Øst for Paddebybukta og nærmere sjøen ligger Fugleberget (Id 38939 og Id 9006). På Paddebyneset knapt 1,5 km mot sørøst ligger tre gravfelt: Id 89688, 59483 og 38301.

Målsetting

Formålet med undersøkelsen var å sikre informasjon som stod i fare for å gå tapt på grunn av anleggsvirksomhet. Det ble derfor lagt opp til utgravning og dokumentasjon av begge enkeltminner.

Undersøkellesmetode og dokumentasjon

Undersøkelsene ble innledet med visuell befaring av lokaliteten og området rundt. Enkeltminne 1 ble gjenfunnet mens enkeltminne 2 var vanskeligere å identifisere (se nedenfor). Undersøkelsene fokuserte derfor i stor grad på enkeltminne 1.

Før undersøkelsen tok til ble urgrava målt inn og dokumentert ved hjelp av fotogrammetri. Grava og terrenget rundt ble dessuten fotografert fra ulike vinkler.

Deretter ble steinene i grava forsøkt fjernet i to etapper, med fotogrammetrisk dokumentasjon av hver etappe.

Etter at alle steiner i grava var fjernet ble bunnen dokumentert ved hjelp av foto, og steinene deretter lagt tilbake.

Observasjoner og resultater

Urgrav ID 89704-1

Grav 1 framstod som en NV-SØ orientert 3x2,5 meter stor ansamling større heller mellom to større jordfaste steiner i øst og vest (Figur 5, Figur 6). Område var ellers karakterisert av mindre flate steiner. Hellene var i all hovedsak skråstilte inn mot en 30 cm dyp forsenkning i senter av grava. I nordlig ende var en 70 cm bred flat helle plassert skrått inn over grava. De øvrige hellene var noe mindre enn dette. Grava ble tolket som å tidligere ha vært åpnet. Det ble observert et flak med never under en mindre stein i toppen av grava.

Hellene ble fjernet fra gravas indre (Figur 7). Toppdekket bestod i hovedsak av større heller, mens hellene i de lavere nivåene var mindre, inntil 40 cm store. Utover steiner bestod fyllmassene av løv, nedbrutt gress/løv, musebol og ulike typer sopp. Massene var svært lite kompakte, steinene lå løse med mye luft mellom.

Grava var avgrenset mot øst av en stor jordfast stein eller bergnabb, mens den mot vest var avgrenset av en større jordfast stein. Mot nord var grava avgrenset av en stor helle som trolig opprinnelig har vært plassert vertikalt, men som nå skrådde inn over grava.

Det framkom ytterligere 5-6 flak av never etterhvert som steinene ble fjernet. Neveren spredt i den sørlige delen av grava. Det var ingen spor etter bearbeiding, neveren framstod som fragmentert men likevel nokså ung. Relativt høyt i fyllmassene ble det avdekket en delvis nedbrutt bjørkegrein, som lå klemmt mellom hellene ved den jordfaste steinen i øst (Figur 9). Vi antar at det mye av neveren stammer fra denne greina, og at greina har havnet her på naturlig vis.

Det ble fjernet heller til en dybde av ca. 70 cm. Hellene var gjennomgående usystematisk plasserte. Inntrykket var at hellene var tilfeldig kastet ned i grava.

Under laget med heller var det små steiner, jord og noe leire (Figur 8). Dette ble tolket som naturlig avsetning. De øverste ca. 5 cm av disse massene ble finrenset og gravd med graveskje.

Utenom bjørkegreina og neverflakene som trolig stammet fra denne ble det ikke gjort funn av artefakter, bein, trekull e.l. Det eneste objektet som skilte seg ut var en ca 30x20x10 cm stor lysgrå kvartsittisk stein (Figur 9). Den lå under en flat skråstilt helle i den sørlige delen av grava. Den hadde ingen spor etter tilhugging, sliping e.l. Vi kunne ikke observere andre steiner av lignende type hverken i selve grava eller i området rundt. Den kan ha blitt plassert intensjonelt i grava.

Figur 5 Id 89704-1 før undersøkelse, sett mot SØ

Figur 6 Id 89704-1 før undersøkelse, sett mot NØ

Figur 7 Id 89704-1 etter at omtrent 2/3 av steinene er fjernet. Sett mot N

Figur 8 Id 89704-1 etter at grava er tømt. Sett mot N

Figur 9 Lys kvartsittisk stein i sørlig ende av grava. Under den flate hella sees også en nedbrutt bjørkegrein

Figur 10 Grav 1 før (øverst) og etter (nederst) undersøkelse. Fotogrammetri ortofoto: Erik Kjellman

Urgrav ID 89704-2

Det var noe vanskelig å gjenfinne grav 2. Grava er i Askeladden beskrevet som å «ha ei dekkhelle og synes intakt». Innenfor lokalitetens avgrensning var det bare et alternativ som ble ansett som å kunne representere den registrerte grava. Dette er en rundt 80x40 cm stor og flat stein som er orientert nord-sør retning (Figur 11). Den er omkranset av mindre flate steiner, samt to større kampesteiner i vest. Det antatte anlegget ligger 30 meter nord for Id 98704-1, i den nordlige utkanten av ura/blokkhavet. Rundt anlegget er bakken er vegetasjonen karakterisert av krøklinglyng og enkeltstående små bjørkekratt.

Anlegget ble dokumentert før undersøkelse. Deretter ble de mindre steinene som lå på toppen fjernet. Det ble snart klart at den store flate steinen var minst 30 cm tykk (Figur 12). Det var ikke mulig å bevege den ved hjelp av håndkraft. Det ble forsøkt å løfte steinen ved hjelp av spett, men dette var ikke mulig. Ettersom det ikke var lagt opp til bruk av maskin eller tyngre utstyr, ble det derfor ikke foretatt videre undersøkelse av denne mulige grava. De fjernete steinene ble lagt tilbake, og undersøkelsen avsluttet.

Figur 11 Antatt Id 98704-2 før undersøkelse. Sett mot N

Figur 12 Antatt Id 98704-2 etter at steiner på toppen er fjernet. "Dekkhella" viste seg å være minst 30 cm tykk

Oppsummering

En lokalitet med to urgraver ble undersøkt i Paddeby, Vadsø k. i juli 2016. Bakgrunnen var at lokaliteten var ansett som svært utsatt for skade som følge av anleggsvirksomhet og grustaking. Formålet med undersøkelsen var å dokumentere gravene før informasjon eventuelt ville gå tapt.

Grav 1 har etter all sannsynlighet vært åpnet tidligere. Den fremstod som en grop i ura, fylt med store heller. Grava har trolig opprinnelig vært et ca. 2,5 meter lang og 1,5 meter bredt kammer som var dekket av store heller. Den skråstilte hella i nordlig ende representerer trolig rester av kammeret. Grava var anlagt mellom to jordfaste steiner/bergnabber. Grava har vært dekket av større heller, som nå lå mer eller mindre tilfeldig plasserte på toppen av grava. Fyllmassene bestod i hovedsak av mindre flate steiner/heller. Det ble ikke gjort noen funn av bein, skjell, eller gjenstander. Spredte fragmenterte neverflak er tolket som naturlig deponerte. En ubearbeidet lokalt uvanlig forekommende lysgrå kvartsittlignende stein som lå i sørlig ende av grava kan ha vært plassert her intensjonelt.

Grav 2 viste seg å bestå av en 80x40x30 meter stor flat stein omkranset av mindre flate steiner. Det var ikke mulig å flytte på steinen med håndkraft. Vi kunne derfor ikke avgjøre hvorvidt det dreier seg om en grav.

Litteratur

- KLEPPE, E. J. 1974. Samiske jernalderstudier ved Varangerfjorden. Bergen: E. J. Johansen.
- MYRVOLL, E. R. 2005. *Samiske urgraver : statusrapport med forslag til miljøovervåkningsprogram*
Oslo: Norsk institutt for kulturminneforskning.
- SCHANKE, A. 1994. Samiske urbegravelser. *Festskrift til Ørnulv Vorren*.
- SCHANKE, A. 2000. Graver i ur og berg : samisk gravskikk og religion fra forhistorisk til nyere tid.
Karasjok: Davvi girji.

Fotoliste

fotokort_id	Filnavn	Motiv
159282	TSAD47_001.jpg	Utsyn fra lokaliteten
159283	TSAD47_002.jpg	Grav 1 før inngrep
159284	TSAD47_003.jpg	Grav 1 før utgravning
159285	TSAD47_004.jpg	Grav 1 før inngrep
159286	TSAD47_005.jpg	Grav 1 før utgravning
159287	TSAD47_006.jpg	Grav 1 før utgravning
159288	TSAD47_007.jpg	Grav 1 før utgravning
159289	TSAD47_008.jpg	Grav 1 etter fjerning av øverste lag med stein
159290	TSAD47_009.jpg	Grav 1 etter fjerning av mer stein, neverflak
159291	TSAD47_010.jpg	Grav 1 etter fjerning av mer stein, neverflak
159292	TSAD47_011.jpg	Grav 1 etter fjerning av ca 30 cm med stein
159293	TSAD47_012.jpg	Grav 1 etter fjerning av ca 30 cm med stein. Fast fjell i forgrunn avgrenser grava mot vest
159294	TSAD47_013.jpg	Never fra en stakk som har satt seg fast mellom hellene i sørlig del av grava, og en kvartsittisk stein (mulig nedlagt i grava)
159295	TSAD47_014.jpg	Grav 1 etter fjerning av hellene i grava
159296	TSAD47_015.jpg	Grav 1 etter fjerning av hellene i grava
159297	TSAD47_016.jpg	Grav 1 etter gjenfylling
159298	TSAD47_017.jpg	Grav 1 etter gjenfylling. I bakgrunnen Erik Kjellman og Anja Roth Niemi
159299	TSAD47_018.jpg	Grav 2 før utgravning
159300	TSAD47_019.jpg	Utsyn fra grav 2 mot grav 1
159301	TSAD47_020.jpg	Undersøkelse av grav 2, viser tykkelse på evt. dekkhelle
159302	TSAD47_021.jpg	Undersøkelse av grav 2, den mulige dekkhella er rensset fram
159303	TSAD47_022.jpg	Utsyn over lokaliteten, grav 1 markeres av Erik Kjellman midt i bildet. I bakgrunnen grustaket, Kariel og Varangerfjorden